

БИБЛИОТЕКА
КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК
КЊИГА
19

Душан Иванић
ОГЛЕДИ О СТЕРИЈИ

Рецензенти
проф. др Васо Милинчевић

Издавач
Друштво за српски језик и књижевност Србије

За издавача
Вељко Брборић
председник Друштва за српски језик и књижевност Србије

Уредници
Зона Мркаљ
Босиљка Милић
Вељко Брборић

Тираж
1000 примерака

Штампа

Студентски трг 13

ISBN 978-86-84885-21-2

ДУШАН ИВАНИЋ

ОГЛЕДИ
О СТЕРИЈИ

БЕОГРАД
2007

САДРЖАЈ

ОПУС	7
КЊИЖЕВНИ ВИДОКРУГ	25
КОМЕДИОГРАФСКИ СВИЈЕТ	69
НА ОБОДУ	95
ПАРОДИЈА	111
ИЗМЕЂУ ЈЕДНОСТАВНИХ И СЛОЖЕНИХ ОБЛИКА	125
КЊИЖЕВНОСТ, ПОЗОРИШТЕ, ЈЕЗИК, ПОВИЈЕСТ, ДРУШТВО	137
ДОСИТЕЈ	153
Напомена	167

ОПУС

„Мравињак вербалних трагова“

Нема ништа једноставније од онога што се у филолошком појмовном систему назива опусом: дакле сва дјела која су објављена под именом једног писца или су му аргументовано приписана у критичкој интерпретацији. С тим је повезано (пред)убјеђење да се унутар граница опуса подразумијева извјесно јединство, континуитет, или барем печат личности која га је створила. Ако се прође Стеријиним биобиблиографијом, па се у то укључи и оно што је објавио и оно што је остало у рукописима, у одјељењима библиотека и државних архива (архива Лицеја у Крагујевцу и Министарства просвете у Београду), појам опуса и аспекти његовог континуитета претвориће се заправо у „огроман мравињак вербалних трагова“, како би рекао Мишел Фуко¹. Чак би се могло рећи – скуп мравињака, између којих трају трвења и борбе о превласт. Стерија једна дјела објављује у посебним и у поновљеним (тада редовно прерађеним) издањима, друга пародира, а трећа оставља у рукописима. Једна су добила облик књиге, друга су остала расута по периодици, а трећа изложена црву времена, док нека ни до данас нису објављена (што више казује о српској филологији него о Стерији). Писати испрва тривијалне, стилски и сижејно схематизоване и стереотипне историјске или псеудоисторијске романе и драме, пјесме и оде на славенском (славјанском/ црквенословенском), па их онда пародирати, значило је ломити старије књижевне норме и замјењивати их дотле непознатим, новим нормама и могућностима књижевне уобразиље. Интензитет обрачуна са сопственим дјелом и поетичким тежиштима епохе, с књижевним укусуом, са читаоцима, с конвенцијама разноликих врста и облика (роман, лирска пјесма, епопеја, драма, календар), био је изузетно снажан, испољен и плодношћу и високим квалитетом. У том процесу настајала су и прва и најбоља домаћа дјела у својој врсти (*Лажа и паралажа*, *Покондирена тиква*, *Роман без романа*, *Тврдица*). По силини удара на књижевну традицију Стерија, послије Доситеја и Вука, нема премца у српској књижевности.

¹ М. Фуко: Археологија знања, прев., Београд, 1998, стр. 28.

Одрастао у ученој, до узвишености озбиљној литератури класицизма и у епско-идиличној атмосфери Вукових „простонародних” пјесама, које су брзо стицале европску славу, млади Стерија је релативно брзо пронашао сасвим други оквир своме раду. Почео је да саставља бурлескно-гротескне, раблезијанске шаљиве календаре под персонификованим именом Винка Лозића, неког српског Бахуса, а исте године (1830) објављује и комедију *Лажа и паралажа*. У схематизован садржај календара (са устаљеним озбиљним рубрикама), тада најчитаније врсте српске књиге, ушла је доскочица, игра ријечима, шаљиво-сатирични афоризам, пецкање картација, пијаница, жена и мужева, гротескна похвала јелу и пићу, апологија тривијалности, травестија рецепата или љубавних врачања. Све се то може читати између двију корица на двадесетак страница првог годишта (*Нови забавни календар, у којем се свашта налази, али само онога нема што се тражи*).² И док на страницама шаљивог календара све дјелује као да је састављено из закрпа и рестлова, у исто вријеме се од такве грађе стварају дјела с цјеловитом, развијеном драмском причом (*Лажа и паралажа, Покондирена тиква*) или са сложеним конструктивним поступцима (*Роман без романа*). Стерија преузима већ искоришћен сиже (идеју) и пронађене форме (нпр. каталози, упитници, карте за игру с питањима и одговорима), па их активира у радњама, репликама јунака, обраћањима читаоцу или у сличним једноставним жанровима (нпр. похвала вину, термометар дјевојачких година, о лијепом имену у *Роману без романа* имају свој протооблик у календарима). Несумњиво је да су неки од ових облика дошли непосредно из варошких забава и друштвених игара. Стерија је срушио рампу између текста и живота. Говор свакодневице насељава књижевни текст и даје му нову супстанцу, с извјесном варијабилношћу која је чувала одређене жанровске нормe и књижевне конвенције: комплекс облика, ријечи и фабуларних склопова укључује се у различите жанровске и смисаоне мреже, те би се могло говорити о повратно-промјенљивом процесу. То се добро види на мотиву помодарства, једној од константи друштвеног живота урбаних заједница: у *Лажу и паралажу* јунакиња покушава да живот прими као роман или драму, да га саобрази литератури; у *Покондиреној тикви* Фема настоји да прескочи свој образовни и социјални ниво, да буквално „игра” тај статус; у комедији *Београд некад и сад* мотив је усредсређен на размимоилажења патријархалног и грађанског свијета, провинције и метрополе, старијих и млађих итд.; у *Родољупцима* помодност се претворила у врсту трговине родољубљем. Стерија дакле на дијахроној равни обнавља и варира жанровски, семантички и морфолошки извјесна тематско-мотивска језгра. У милобрукама, како је назвао своје шаљиво-сатиричне козерије, мода је

² Уп., Календари; милобруке; афоризми; записке/ Јован С. Поповић, приредио Д. Иванић, Вршац, 2003.

једна од главних тема, док је у пјесмама, у директној пјесничкој ријечи, један од знакова изобличености савремене цивилизације и лицемјерја савременог човјека („Глаткост ли, мода, ил раскоша беси,/ Разна л` угодност просвете су плод?“), „Споменак“).³ Кад се узму дјела засебно, дакле оквири једног текста, какав је, нпр., *Тврдица*, овај пар (повратност/ промјенљивост) потврђује се варирањем изабране карактерне црте из сцене у сцену, с новим околностима и новим аспектима: са женом, са слугом, с ковчегом дуката, с младим удварачем (у дилеми да ли се удвара кћерки или жени), са сународником, који га финансијски упропасти. Оно што се у опусу (дијахронијски) осјећа као парадигматски низ, као серија јединица које варирају један тематски комплекс, у засебном, појединачном дјелу се рјешава јединством радње око изабраног мотива и јунака.

Изазови и тежашта

Описати Стеријино цјелокупно дјело у временски и просторно ограниченом излагању од једног школског часа значи лишити се сваке наде.⁴ Тјеша што се такав циљ не би дао остварити ни цијелим нашим семинаром.

---

³ Даворје: књига друга/ Јован С. Поповић, приредио М. Матицки, Вршац, 2002, стр. 17.

⁴ Јован Стерија Поповић је почео књижевну дјелатност као нешто старији „красноречија слишатељ” у Темишвару (јуна 1825). Биле су то *Слезе Болгарији*, у којима персонификована Бугарска оплакује несрећне догађаје 1374. љета. Већ септембра исте године припрема и *Седмостручни цветак борећим се Грцима* (превод грчких пјесама о борбама за слободу). Као ђак 6. разреда гимназије пише оду Вуку Карацићу (изгубљено, осим неколико стихова), идуће године (1826) *Оно-мастикон* (рођенданска честитка) Павлу Кенгелцу (није сачувано), а фебруара *Поему славеносрпском народу на ново љето* (Летопис Матице српске).

Од октобра 1826. Стерија је у Пешти (као ученик 7. разреда гимназије). Починју године интензивног рада: 30. априла/11. маја 1827. године цензура дозвољава да објави драму *Невиност или Светислав и Милева*, потом (14. септембра) роман *Бој на Косову или Милан Топлица и Зораида* (предговор датиран у Пешти, 1. јануара 1828). У духу свог балканског слободарства *Живот и витешка војевања Скендербега* (предговор датиран 2. јануара 1828) – превод Барлеција, а дјелимично компилација других аутора. У овом периоду објављује и прве чланке (*Шта Власи о Србљима мисле*), а наставља да пише и оде. Те године излази му *Милош Обилић, јуначко позориште*.

Уписан 20. септембра (по старом) 1828. године, студира на лицеју у Кежмарку (данас Словачка) „маџарска права”. Крајем 1829. оглашава *Несрећно супружество или Наод Симеон* (објављено 1830); пише и даље оде.

1830 *Дејан и Дамјанка или Паденије босанског краљевства*. Завршава студије правних наука у Кежмарку. Дакле, преокрет, проналажење правог пута (како је касније саопштио у писму Вуку) десио се током студија у Кежмарку. Живан

Један већи и трајнији семинар о великом Вршчанину отпочео је, уосталом, односом јавности према његовим књижевним дјелима и позоришним комадима, који су брзо стицали славу у књигама и на позоришним даскама;

Милисавац (1974: 518) налази разлоге овом преокрету у тамошњој лицејској библиотеци, богатој дјелима која ће Стерија цитирати у својим пародично-хумористичким и критичким списима (Молијер, Сервантес, Рабенер, Вајсе, Батлер), али и у општој атмосфери на лицеју, гдје су дјеловали неки од касније истакнутих словачких писаца и зачетника словачке реалистичке комедије. Тај преокрет у односу на младалачки период, од 1825. до 1830, почиње жанровски врло динамично: *Помиренје, играчка...*, *Нови забавни календар, Лажа и паралажа* (предговор је датиран 1. јула у Вршцу); предговор за *Покондирену тикву* такође је датиран 1830. у Вршцу. 1831. година је морала пролазити у писању *Романа без романа*.

1832 – 1839 Пошто је чуо да се Вуку допала комедија *Лажа и паралажа*, Стерија му пише (20. јануара) како је „после дугог тумарања и кривудања једва на правац” изишао и како се нада да неће с тога пута сврнути, пошто је и *Покондирену тикву* написао истим маниром. Први дио *Романа без романа*, датиран 1. априла. Излази *Винка Лозића други забавни календар*, епиграми и *Сцена за оне који су славенским језиком занесени* (претеча милобрука). Заузет професионалним пословима, од 1833. до 1836. пише мало: оде, епиграме, афоризме, издаје трећу свеску свог забавног календара *Веселјак (...) или Винко Лозић*. Од 1837. поново долазе плодне године: *Тврдица* (два издања), *Покондирена тиква* (пошто је дуго лежала у рукопису), *Зла жена*. Дилетантска позоришта дају представе Стеријиних комедија и трагедија. Током 1839. улази у полемике и критике, изазван оспоравањем својих позоришних дјела, која се играју у Загребу, Сомбору, Карловцу, Сиску.

1840 – 1849 Прелази у Крагујевац (1840), пише пјесме. Долази у Београд (1841). Један је од предлагача оснивања Српске науке академије (касније Друштво српске словесности). У Театру на Ђумруку (1842) играју се комади *Смрт Стефана Дечанског*, *Женидба и удадба*, *Превара за превару*, *Волишебни магарац*, *Ајдуци*, *Покондирена тиква*, *Милош Обилић*, *Лажа и паралажа*, *Светислав и Милева*, *Симпатија и антипатија*. Стерија пише козерије (назваће их милобруке), а за репертоарске потребе преводи Игоа, Коцебуа, Хердера. Учествоје у раду сједница Друштва српске словесности. У Београду (1843, 1844), заузет службеним пословима у министарству просвјете, бави се претежно законским актима, саставља *Реторику*, букваре и граматике (за латински и њемачки). Пише трагедију *Владислав* и чланке. Ради око обнове Друштва српске словесности. Од 1845. улази у сукоб са Милованом Спасићем око квалитета школских уџбеника (полемике у штампи). Коначан резултат је комедија *Судбина једног разума*. Незадовољан персоналним промјенама у министарству, напушта Србију и враћа се у Вршац (1848). Усљед ратних околности у Вршцу поново је у Београду (1849), одакле се, исте године, враћа у Вршац. Године буне у Војводини.

1850 – 1856 Жени се (1850). *Милош Обилић* и *Тврдица* играју се у Суботици. Интензивно ради од 1851. године до смрти: објављује пјесме, карактеристике српских списатеља, историографске чланке, чланке о театру, слогомјерју, епиграме, милобруке, до збирке *Даворје* (1854). У рукопису остаје комедија *Родољупци* (поред *Судбине једног разума*, и мањих филолошко-историјских и прозних списа, записа, скица), по свему судећи један од највећих и, на несрећу, актуелних текстова српске традиције.

Стерија је прихваћен у аналитичким чланцима (Јован Ристић) или је ожаљен у некролошким одзивима првих људи српске књижевности, Јована Суботића, Јакова Игњатовића, Ђорђа Малетића.⁵ За један и по вијек отада објављено је више посебних књига које се баве најважнијим аспектима његовог дјела (драмским, романескним, пјесничким, педагошким, позоришним, филолошким). Наводимо их у напомени, не само из информативних разлога, већ из поштовања према резултатима, без којих нашега писца не бисмо разумјели како треба, нити бисмо знали како су га претходне генерације разумијевале. Нарочито је упадљиво да посљедњих деценија расте број публикација које се баве сценским аспектима и историјатом Стеријиног дјела на позоришним даскама.⁶ Треба очекивати да ће се

---

⁵ Уп., Књига о Стерији, СКЗ, Београд, 1956; Јован Стерија Поповић, прир. В. Милинчевић, Београд, 1965.

⁶ Прву књигу-монографију о Стерији објавио је Стојан Новаковић (1907), па је онда дуго прошло, све до стогодишњице смрти, односно прославе 150-годишњице рођења знаменитог писца, кад се отворила серија монографија и збирки радова. Неки од најзначајнијих радова, међутим, нису добили облик књиге, иако су били и обимни и значајни. Посебно се мисли на студије Павла Поповића о комедијама Ј. С. Поповића и о српској драми (уп. Сабрана дела, књ. 5, 6). Од 50-их година Стеријин опус почиње да се захвата шире и систематичније: Владимир Грујић (*Школско-реформаторски рад Јована Стерије Поповића*, 1956), Живан Милисавац (*Савест једне епохе*, 1956), Милан Токин (*Јован Стерија Поповић*, 1956), Димитрије Вученов (*Јован Стерија Поповић*, 1962), Мирослав Флегар (*Два комедиографа*, Загреб, 1971), Драгиша Живковић (*Бидермајерски усамљеник Стерија*, 1983), Ђорђе Живановић (*Стеријине полемике*, 1985), Мирон Флашар (*Студије о Стерији*, 1988), Војислав Јелић (*Стерија и Квинтилијан*, 1988), Јосип Лешић (*Стерија драмски писац*, 1998), Драгана Чолић-Биљановић (*Ј. С. Поповић на српској сцени*, 2000), Сава Анђелковић (*Стеријиних 80 комичких ликова*, 2003), Небојша Ромчевић (*Ране комедије Јована Стерије Поповића*, 2004), Милорад Рикало (*О Родољупцима Ј. С. Поповића*, 2006), Мирослав Радоњић (*Стерија у огледалу двадесетог века: карактер једне комедиографије и њени трагови у делима А. Поповића, Д. Ковачевића, С. Селенића и В. Огњеновић*, Н. Сад, 2006). Уз монографије стоје по значају, а гдјекад их и превазилазе, зборници радова: *Књига о Стерији* (СКЗ, 1956), *Јован Стерија Поповић* (1965), посебно *Зборник историје књижевности*, САНУ, књ. 9 (1974); гдје је први пут објављена, из рукописа, Стеријина *Реторика* и систематизована фундаментална истраживања Мирона Флашара. Уз то су иде низ тематских бројева (*Летопис Матице српске, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Научни састанак слависта у Вукове дане*, Стеријиног позорја под насловом *Стеријино дело данас*), да не помињемо велик број посебних студија, којих број расте сразмјерно удаљавању од Стеријиног времена. Те су студије донијеле или грађу за употпуњавање опуса или су се аналитички усредсредиле на Стеријина дјела. Оно што недостаје, упркос драгоцјеним настојањима Књижевне општине Вршац и њеног уредника Петруа Крдуа, јесу сабрана, критички приређена цјелокупна дјела. (Не заборављајући овдје драгоцјена и у основи добра издања Народне библиотеке Браће Јовановић, током 19. вијека и издање Народне просвете Стеријиних *Целокупних дела*, у пет књига, у

оваква изучавања пренијети и на друге медије, прије свега на телевизију и филм.

Стилско-жанровска тежишта Стеријиног опуса сједињују несумњив **дисконтинуитет** с **континуитетом**. То значи да се распаду опуса на непомирљиве цјелине и фазе противи нека линија повезивања. Почети пјесмама на „славјанском”, сентиментално-идиличним романом на псеудоисторијској, позајмљеној грађи, драмама сличне подлоге и концепције, саопштеним језиком тадашње српске књижевности (између Доситеја и Вука), а онда све то одбацити као лутање, значило је направити потпун заокрет.⁷ Међутим, ни словенски језик, ни словенско писмо, ни историјска грађа, ни одређене врсте стила (нпр. у историјским драмама/трагедијама), неће никада остати изван Стеријиног интересовања: само се на напуштене стазе долази из других праваца, с другим циљевима, с другом поетичком свијешћу и с новим књижевним искуством. То потврђује први стих пјесме *Слези Болгарију* (1825), обликован као питање („Убо всја zde премјени печалнеј подлежај?”)⁸ у поређењу са стихом „Промено света, шта је обичније, чешће од тебе!” („Спомен путовања по долњим предјелима Дунава”)⁹, гдје се готово иста мисао поновила, само без упитника, као поуздана констатација. Та два стиха, у размаку од двије деценије, казују да опсесивне теме остају, и да им се аутор враћа преобликујући их. Сличан континуитет би се могао потврдити и на сасвим другом подручју, нпр. на односу према словенском језику, који је искоришћен у комедијама као маска шарлатана и превараната, или подлога пародичних контрастежа и комичних сцена, док му Стерија у непосредној ауторској ријечи посвећује химничну похвалу („Светињо стара и дивна и почитанија достојна, шта је величаственије од тебе”).¹⁰

редакцији Уроша Џонића, до данас најважнија и најпотпунија цјелина, без обзира на приређивачке мањкавости и непотпуности корпуса. Недостаје и једна темељно, позитивистички поуздано писана биографија и потпуна библиографска истраживања. Лако је опазити да нема монографске обраде ни Стеријине поезије ни његових историјских драма/трагедија, па ни културноисторијских послова.

⁷ Радујући се у писму Вуку што му се допала комедија *Лажа и паралажа*, Стерија додаје: „Дакле после дугог тумарања и кривудања, једва на правац изиђо, а надам се да нећу с овог пута сврнути, почем сам и Покондирену Тикву истим Маниром написао” (Критике, полемике, писма, Вршац, 2001, 286). (Овдје се текст доноси савременим писмом.)

⁸ Целокупна дела Ј. С. Поповића, 5, Београд, б. г., стр.3.

⁹ Даворје/Ј. С. Поповић, прир. М. Матицки, Вршац, 1993, стр. 17, 154. Прва редакција пјесме објављена је 1845. године.

¹⁰ Критике, полемике, писма/ Ј. С. Поповић, Вршац, 2001, стр. 141.

Од „крпежа” до дјела

Одавно је уопштена теза да је свијет грађанске стварности основна комедиографска тема Јована Стерије Поповића. Могла би се такође уопштити теза и да је свијет књижевних облика и књижевних традиција, у одређеној поетици и поступцима стварања фикционалне стварности, такође стална тема овога аутора, те читалац, нпр. у *Лажу и паралажу* и у *Роману без романа*, постаје носилац везе/комуникације између свијета стварности и свијета текста, дакле посебна тема. Послије своје прве, имитативне фазе, подређене клишеима сентименталистичке подлоге, Стерија говори готово искључиво из иронично-пародичне перспективе, посредством обликовно-исказних клишеа у жанровима, медијима, стилу и конвенцијама друштвеног живота: романи (заплети, јунаци, стил, фразеологија), оде, календари (са обавезним хроникама знаменитих догађаја, прорицањима, генеалогима династија, једногодишњим и мјесечним прогнозама, љекарским и козметичким рецептима), забавне игре с питањима и одговорима на картама, свакодневна причања (шале, причице, досјетке), фолклорни обреди магијског типа (басме и бајања). Такве форме су потом улазиле у сложеније конструкције као грађа (у заплете, расплете, назнаке карактера и судбина у комедијама, у *Роману без романа* и у трагедијама). Оно што је некада било, како би Стеријини читаоци рекли, „крпеж и о333грижај”¹¹ (дакле, одбачено, безвриједно, случајно, тривијално, свакодневно, „рестл” исказа) пресељава се с руба у центар и постаје носилац нове цјелине.

Слична је улога комуникативних жанрова (нпр. поздрављање, представљање, упознавање), који су премјештани у средиште радње и постајали њен носилац, једини облик испољавања. То врло добро потврђује *Женидба и удадба*, комедија састављена из серије контактних сцена (проводацисање, просидба, удварање/женидба, брачне свађе). У *Роману без романа* већи дио текста није у причи о јунаку или радњи, већ у једном архипелагу комуникативних цјелина које се тичу поетике приповиједања, морала, љубави, дојења дјете, моде, критике, удаје, брака, читања, пренумерације књига, одијевања, пјесничке фантазије, уз вербална поигравања, све у правцу пародије или травестије и све у непрестаном обнављању контакта с различитим врстама читалаца или поводом различитих аспеката књижевног свијета конфронтаног са свијетом стварности.

Између експлицитних циљева Стеријиних комедија („исправленије”, „у шали казана истина више него сува материја дејствује”, „нити се ко, по

¹¹ „Ви нас поштено с огрижајима поранисте. Све крпеж и огрижај” (Роман без романа/Ј. С. Поповић, приред. М. Флашар, Београд, 1982, 1982, стр. 21).

мњенију моме, лакше поправити даје, него кад се сам својим будалашти-нама смејати почне”; комедија треба да гледаоце разгали, али и да им „науку живљења” придода, пошто је театар „лек за болести моралне”) ¹² и њихове основне радње одвија се слично помјерање и премјештање. Радња у оваквом смисаоном оквиру функционише заправо као парабола, алгорија, или као озбиљна поучна прича која објелодањује (само)заблуде и наивности јунака. Такав однос између идеје и фабуле/радње понавља се и у другим жанровима, посебно у милобрукама (нпр. оној која је насловљена „Брачно море”). ¹³ Стерија у оквирни, експлицитни циљ (идеју), кад је ријеч о комедијама, уграђује јунака одређених карактерних својстава и моралних норми и поставља га у извјесну животну и социјално-породичну ситуацију. И тај јунак (лик: хвалисавац/преварант, наивна читатељка, помодна глупача, шкртац, група ниткова) постаје права срж комедије, док се моралистичко-параболични оквир препознаје тек у појединим репликама ликов-а-резонера и, понекад, у исходу радње. Ријеч ликов-а-резонера понавља један тип замисли самог аутора, јер обично варира или цитира оно што је Стерија писао на другом мјесту, у чланцима или пјесмама, расправљајући о природи савременог морала, српског менталитета или о историјском усуду српске нације. (Довољно се сјетити ријечи Нађа Пала и Гавриловића: „У вашој историји друго нема, него колико је ко људи посекао и потукао, а где је народ погрешно, чега треба да се клони, о том се слабо бринете” ¹⁴; „Идем у бели свет, да не гледам несрећу народа; идем, да не чујем, како убице свога рода, људи неваљали, који су пранге носили, без свакога стида себе родољупцима називају.” ¹⁵) Умјетничку бит комедије не граде позитивне идеје и ликови који их носе, већ свијет јунака у сукобу са здравим разумом и друштвеним нормама (нпр. Фема или друштво родољубаца). Позитивни јунаци успостављају везу са поучним језгром и „остатком човјечанства”, јер нису врлине, већ „погрешке пука” права тема комедије („Сам смех куд прође, нежно као дева/ Погрешке пука лови”). ¹⁶

Распони: жанрови и мотиви

У популарним представама о аутору *Тврдице* обично се запостављају „жалосна позорја”, његова историјска драма/ трагедија и пригодни

¹² Целокупна дела/ Ј. С. Поповић, б. г., 1: 13, 78; Критике, полемике, писма/ Ј. С. Поповић, Вршац, 2001, стр. 101.

¹³ Уп., Милобруке; афоризми; записке/ Јован С. Поповић, Вршац, 2003, стр. 140-145.

¹⁴ Целокупна дела, 2, стр. 100.

¹⁵ Целокупна дела, 2, стр. 136.

¹⁶ Даворје, књига друга/ Ј. С. Поповић, прир. М. Матицки, Вршац, 2002, стр. 23.

комади. А то је врста којој је Стерија посвећен од младости, од првог круга текстова (1827/1830), преко драма насталих током четрдесетих година (*Смрт Стефана Дечанског, Ајдуци, Владислав, Лахан, Скендер-бег*), не улазећи овдје у пригодне комаде (*Сан Краљевића Марка, Торжество Србије*). Тврдило се да је то с правом заборављен дио Стеријиног опуса,¹⁷ и што је несумњиво тачно, да многе странице тих драма подсећају на стил који је Стерија пародирао, да су писане у духу конвенција „сентименталне драме Стеријиног времена”, те да се крваве сцене претварају „у наивне бидермајерске љубавне приче у приватном и ништа мање наивне интриге међу завађеним и завидним великашима у јавном животу”, да је историја у овим драмама „најчешће декор, а права њихова грађа је мелодрама са свим својим општим местима: невиношћу без заштите, суровим освајачима, клетвама, маћехама сплеткашицама, злим краљицама и добрим краљевима, часним витезовима и подлацима”.¹⁸

Ипак и у тим, у своје вријеме популарним, драмама Стерија је умιο да наметне увјерљиву причу о историјској коби Немањића и да створи неколико споредних ликова који „живе исто онако непобитно и сигурно као што живе личности Стеријиних комедија”, с плебејским увидом у историју, са сигурно вођеном драмском иронијом (дијалог између Сретена и Теофила у *Смрти Стефана Дечанског*)¹⁹ и повремено снагом личности која персонализује историјски процес. У Стеријиним историјским драмама има добро изабраних почетака, и добро вођених заплета, и праве трагичке инвенције, колико је год аутор своје јунаке ограничавао савременом историјском свијешћу, послањима које им је налагало ново вријеме и стилски оквири озбиљне ријечи. У том погледу Драгиша Живковић нарочито наглашава како је дуго клишетирани хиперболично-сентименталистички стилски комплекс спречавао напредак прозног стила у свим жанровима српске књижевне ријечи, у драми као и у роману и приповиједи.²⁰

Мијењајући се у свему, Стерија је драмску ријеч саображавао своме времену. Ако није могао да се избори са клишеима озбиљне ријечи, посвећене љубави, дужности, части, правди, слободи, успио је да је саобрази својим великим темама и искуствима о злу у људској природи и у психологији масе. „Остави народ, то малоумно дете, које само не зна шта хоће. Подобно мајмуну данас пљује на оно што је јуче љубило, као што га

¹⁷ Јован Христић: О Стеријиним озбиљним драмама//ЛМС, 152: 418/6, 1976, стр. 638.

¹⁸ Исто, стр. 639.

¹⁹ Исто, стр. 641.

²⁰ Драгиша Живковић: Европски оквири српске књижевности, II, Београд, 1994, стр. 236-237, 250 и даље.

²¹ Смрт Стефана Дечанског//Целокупна дела, б. г.

несташна ћуд подбадача наставља.”²¹ Буна се описује као „олуја где се свако ђубре диже у вис и каља најсветије ствари”, „Светина је пуна страсти, пуна својељубија, и под наличијем општега добра крију се најхуђе себичности”, а у буни се „за учитеља, советника, за предвођитеља намеће (...) који је безобразан, лакомислен, или покварен и неваљао”.²² У тој трагедији се врло често дозивају мотиви познати из *Даворја*: зло срце, правда, закон, невиност, природа, дакле оно што изражава саму суштину Стеријиног погледа на свијет. Немири у Србији, 40-их (смјена династија, побуне, крвопролића) и грађансконационални рат на тлу Војводине (1848-1849) давали су довољно грађе за трагичну слику човјека у историји, подстичући Стерију да се враћа мрачним приликама српског и балканског средњег вијека као серији трагичних догађаја (отимање о престо, сукоб отац и син, међусобна убиства). „Тешко је одлучити да ли је Ј. С. Поповића као драматског уметника више интересовао драматски заплет или као родољуба историчка поука”, с намјером да „опомене савременике и понизије нараштаје на паметније владање”, вели С. Новаковић.²³

Узме ли се у обзир само драмско дјело Ј. С. Поповића, изненађујуће је широк регистар мотива и њихов књижевни контекст. Павле Поповић је претресао класичну, француску, енглеску, њемачку драму/комедију, испитујући везе Стеријиних комада с поменутиим традицијама, а оне иду од антике, преко Шекспира и Молијера до савремене њемачке комедије и хумористичке прозе (Коцебуа, Виланда, Рабенера и др.). Такође је утврдио како су тијесне везе Поповићевих једночинки *Превара за превару* и *Волијебни магарац* са мотивима шаљивих народних прича;²⁴ додајмо да су трагедије *Наход Симеон*, *Милош Обилић* и *Ајдуци* настале на подлози усмене традиције, а сачуван је и нацрт за мелодраму с пјевањем, *Максим Црнојевић*.²⁵ У лирским или баладним партијама неких од тих трагедија аутор је одржао тијесну везу са стилем и духом народне поезије. С друге стране, неке од својих апстрактних конструкција Стерија одијева у драмски облик: дијелом је таква комедија *Симпатија и антипатија* (као пародија једне Чокеове новеле), те *Женидба и удадба* и *Судбина једног разума*. У првој дјевојка симулирањем неке чудновате болести присили родитеље да је дају за вољеног младића, кога су одбацивали због баналне комшијске свађе. Друга је склопљена из типизираних сцена

²² Лахан//Целокупна дела, 3, б. г., стр. 277

²³ С. Новаковић: Јован Стеријин Поповић, Београд, 1907, стр. 62, 64.

²⁴ Павле Поповић: Три комедије Ј. С. Поповића//Сабрана дела, 5, приредио Предраг Палавестра, Београд, 2000, стр. 382-398; Српска драма у XIX веку// Сабрана дела, књ. 6, приредио Предраг Палавестра, Београд, 1999, стр.355-475.

²⁵ В. Милинчевић: Стеријин „Максим Црнојевић (план за мелодраму)//Трагом наше баштине, Београд, 1977, стр. 35-45.

и учесника од процедуре женибе/удаје до првих брачних свађа. Можда је најоригиналнија комедији *Судбина једног разума* (иако и она има страних образаца), гдје се од настране и бесмислене фразе из једног учбеника географије (како „разум ... код куће седећи и најудаљеније народе, њину вештину и знање познати и себи присвојити може”)²⁶ дошло до комедије-полемике, састављене од неписмених, неуких или бесмислених фраза истог аутора, које претворене у радњу и дијалоге, с главним јунаком (доктором филозофије), који разум оставља код куће и послјије силних перипетија и чудесног исцјељења признаје да је боље бити и добар терзија него жалосни доктор филозофије. Донекле је сличне генезе и комедија *Родолупци*, данас можда најцјењеније Стеријино дјело, с мноштвом цитата из оновремене српске штампе (око буне 1848), из званичних говора и полемичких интервенција самога аутора, чврсто везана за конкретно искуство у буни (Вршац – Београд – Вршац).

Богатство Стеријине комике је и у томе што није захватио само свијет социјалне стварности – не само помодарке и покондирене тикве, користољубиве или шкрте грађане, зле жене и цандрљиве мужеве, већ и лажне пјеснике, варалице, пробисвјете, будаласте стручњаке и шарлатане (нпр. доктор који се размеће својом науком, у *Симпатији и антипатији*, а отац тобожње болеснице покушава да га разумије: „Али тако је, кад се глава усија, па мора да тражи одушку”²⁷), адвокат (*Помирење*)²⁸, научник, филозоф. Једна велика тема европске хумористичке традиције, учена будала или учени лудак, првог великог аутора у српској књижевности нашла је у Стерији, који не оскудијева ни у другим опсесивним мотивима ове врсте: однос патријархалне и модерне културе, различите врсте подвала и превара, залуђеност, хвалисавост која прелази у фантастику и страст која погађа саму себе, претварајући сналажљивог и досјетљивог јунака у глупака, жртву или уловљеног ловца (варалицу).

Док комедиографска дјела Ј. С. Поповића одавно састављају сазвијезђе највеће свјетлости у српској културној баштини, дуго је занемариван значај његових текстова прагматичне природе, расутих иначе по периодици и архивама. Једни од њих су крчили путеве српске књижевне критике и књижевне полемике, други су донијели прегнантне карактеристике српских писаца (Видаковића, Милутиновића, Кенгелца), трећи су расправљали тешка питања српског слогомјерја, односно српске прозо-

---

²⁶ Уп. Стеријин полемички спис, Књижевне забаве// Критике, полемике, писма/ Ј. С. Поповић, Вршац, 2001, стр. 221.

²⁷ Целокупна дела, 1, б. г., стр. 352.

²⁸ Помирење//ЛМС, 1949: 364-366. (Прави наслов је *Помирење*, уп. *Сабране комедије* Ј. С. Поповића, СКЗ, 2006.)

дије (кад је ова грана теорије књижевности код нас била у повоју). Пишући драме с надом да ће и Срби стећи своје позориште, Стерија је морао у дилетантском Театру на Ђумруку, у Београду, да сам режира те исте драме и да их у периодици прати критикама квалитета глуме. На другој страни, као савременик дуготрајног „рата за српски језик и правопис“, уочиће противурјечности концепције народног као књижевног језика, с обзиром да нема стандарда у дијалекатском шаренилу народних говора и да књижевни језик поред комуникативне и пјесничке употребе има велик број других функција (наука, администрација, право). Стеријини прилози изучавању српске дијалектологије и стварању синонимних и термилолошких рјечника заправо су врло практичан и концепцијски дугорочан коректив тада још уској стази вуковског правца.

Како су у ово вријеме прављени први кораци у критичком изучавању српске прошлости, Стерија је стигао да се бави личностима средњег вијека и питањима заснивања домаће историографије: то га сврстава међу претече Илариона Руварца и Љубомира Ковачевића. Школство, уџбеници, педагогија, црква, култура свакодневице, такође су биле његове теме. Савременици свједоче да је био лак, брз и оштар на језику, како се може закључити и по честим полемикама о питањима драме, позоришта, језика, историје, књижевности или спорова у српској цркви. Није остао дужан ни бомбастичној реторици романтичарских националиста, „родољубаца“ у Војводини, нити њихових парњака у Србији; стигао је такође да одговори и на вулгарне антисрпске испаде Анте Старчевића, идеолога великохрватства, добацујући да је послије таквих изјава јасно како стојимо са уједињењем двају народа. Као и у многим другим његовим скептичним изјавама, ни у овом га није имао ко послушати.²⁹ Кад је у Београду ударио на надристручњаке и шарлатане, нападнут је као „швапски« Србин (полемика са Милованом Спасићем).

Пјесничке расјелине

Обично се заборавља да је Стерија у књижевност ушао пјесмама и да су пјесме посљедње што је за живота слао часописима. Међу најзначајнијим српским пјесницима прве половине 19 вијека (у историјском поретку су то Лукијан Мушицки, Симо Милутиновић Сарајлија и Његош, док Бранко заправо припада младој генерацији), несумњиво је на трагу Лукијана Мушицког, трајно везан за изазове класичне тематике (преводи Хорација) и класичне прозодије (желећи поткрај живота да оствари при-

²⁹ Филолошки, историографски, полемички и критички текстови су дјелимично објављени у Стеријиним *Целокупним делима*, књ. 5, а најпотпуније у збирци *Критике, полемике, писма*, приредио Д. Иванић, Вршац, 2001.

ближавање српске прозодије класичној³⁰), дискурзиван, Доситејев слѣдбеник (али без Доситејевог антрополошко-историјског оптимизма), захваћен и народним језиком и романтичарским песимизмом. Идући за класичним обрасцима Стерија несумњиво настоји да „одреди место сваком људском искуству и свакој људској вредности у једној широј и општијој схеми, или хијерархији, вредности”, „као човек који говори значајне и важне истине”, усредсређен на смрт и пролазност, до својеврсне „метафизике ништавила”.³¹ Суочен с озбиљношћу и узвишеношћу ових пјесничких порука, читалац је склон да им да средишње мјесто у Стеријином опусу, поготово кад се повежу с темама историјских драма и трагедија (историозофско-етички искази драмских јунака), или историографских и етичких огледа. „Година 1848а”, *Родољупци*, полемички чланци о личностима и догађајима 1848/1849. говоре довољно јасно о тежиштима пјесникове мисли.

Као и у комедијама и трагедијама, Стерија ни у лирици судбину човека није везао само за општа својства људске природе, већ и за одређену социјалну средину, моралне норме, емоције и афекте, срце и мудрост, нацију и науку, љубав и породицу, модерну просвијету и велике цивилизацијске комплексе (Запад, Исток; Америка, Европа, хришћанство, ислам, старе цивилизације). У недостатку простора и времена да се тврдње подробније образложе, може се рећи да је аутор *Даворја* најодлучнији, најрјечитији критичар *цивилизације (културе)* као процеса одвајања од природе и природности, *науке* уколико је скуп користољубивих знања, лишених морала и мудрости, *европоцентрички* схваћених моралних норми и *модерности* по цијену губљења националне посебности; не мање је беспоштедан критичар *српских мана*, прије свега немара према исправљању сопствених гријехова, уз склоност да му најближи буде туђ, да лако прима стране обичаје и страну природу.³² Све је то на једном нивоу повезано са мотивима комедија (покондиреност, извитопереност, шарлатанство, глупост, користољубље, поквареност), а на другом са широким хуманизмом који нема националних, вјерских, географских или чак временских граница.

Глупости веци прохујаше тужно,
Просвета каже да царује сад;
Просвете сенке многе разе кужно,
Просвети самој још је корен млад.

³⁰ Уп., Критике, полемике, писма/ Ј. С. Поповић, Вршац, 2001, стр. 74.

³¹ Ј. Христић: Песник Стерија// Од барока до класицизма, приредио М. Павић, Српска књижевност у књижевној критици, Београд, 1966, стр. 593, 597, 599.

³² Споменак// Даворје, књига друга/Ј. С. Поповић, прир. М. Матицки, Вршац, 2002, стр. 17-18.

Глаткост ли, мода, ил' раскоша беси,
Разна л' угодност просвете су плод?
Шаре ли риза, инородни плеси,
Побране речи, ил' удешен ход? („Споменак”)

Блага колевко среће, ој природо стара, едемска,
Врати се, врат' се назад, срца озари наша.
Не књиге Јевропе, нити Француз, Немац ил' Енглец,
Већ нрави невиност просвету праву носи.

(...)

Зашт' се мориш, изнаћи земљу, гдено извире порок.
Предел и народи сви гипћу злочинствама свуд
Нит пород, нит језик, нит одело разлику дели,
Злотворству сваком срце је извор и дом.³³

Стеријину лирику раздваја од његових епских и драмских дјела исказ ослобођен, најчешће, временско-просторне локализације (хронотопичности). И кад се локализује („Година 1848”), онда се универзализује и добија панхроничан оквир и смисао. Читалац/гледалац и Фему, и кир Јању, и Јелицу, и групу родољубаца прима као парцијални (и гори) дио свијета, смије им се и можда превиђа сопствене слабости и заблуде. Међутим, историјски презент лирске реченице као да долази из неког неприкосновеног искуства, тицало се оно човјека уопште, српске историје, савремене културе, или сукоба цивилизација. Прва мјеста у *Даворју* заузела су пјесме „Спомен путовања по дољним пределима Дунава”, „На смрт једног с ума сишавшег” и „Гробље” (непостојанство људске судбине; лишёност „с ума сишавшег” свега што је људско, и добра и зла: „У вечном света немиру, ти си/ Један уживао мир”; тврдња да је „прави покој тек у земљи”), док су у средиште стављени препјевии Хорацијевих пјесама о подложности мијени свега постојећег и о једноставном животу као извору среће („Мени кућерак мали, али згодан/ Дарова муза, и дух песмородан, / Живити себи, и презират сваку/ Пукост опаку.”).³⁴

Међутим, језгро Стеријине лирике има зачуђујуће јединство постања, везано за неколике године у Вршцу (од 1852. до 1855), укључујући и преводе Хорација. Чувене пјесме настајале су једна за другом, „Гробље”, „На смрт једног с ума сишавшег”, „На смрт једног зликовца”, „Деспот Ђурађ Бранковић”, „Година 1848”, „Турци”, „Даворје на пољу Косову”, „Човек”, „Изображенику”, „Српски народ и његова судбина”, „Стефану Ду-

³³ Исто, стр. 28.

³⁴ Уп., Даворје и Даворје, књига друга, у редакцији М. Матицког, Вршац, 1992, 2002.

шану”; уз то круг пјесама посвећених умрлим српским књижевницима (Везилићу, Соларићу, Видаковићу), па тематски круг у којему се пакује „Пртљаг живота” („Споменак”, „Моја тежња”), од пјесама „Подне живота” и „Конаци живота” до „Надгробнија самом себи”, које судбину и смисао постојања човјека на земљи једначи са ништавилом. Између прве значајне Стеријине пјесме, „На природу” (с мишљу о стапању с природом као извором среће), преко „Спомена путовања по долњим пределима Дунава” (пролазност свега људског тјеша се добрим дјелима), и позних пјесама, у којима је безумље алтернатива срећи, а гробље станиште идеала слободе, братства и једнакости, настао је духовни и емотивни јаз, непремостив, незајажљив у сферама политике, нације, личне славе или богатства, чак ни у природи човјека оптерећеној слабостима. У очајној потрази за рјешењем пјесник се ослонио на наду као једини излаз, у увјерењу да порок „благо ко добру семе не може затрти” и да послјије циче свак очекује прољеће („Човек”).

Не оспорава Стерија све вриједности. Пјесма је „кћерца неба”, а природа јој је мајка³⁵; слобода је рајска кћер („Година 1848”); „говора дар са небеса позајмљена искра”; „разум небесни дар”; сузе – „свештене капље чувства” („Човек”). Из вјековне теолошке и метафизичке традиције такве мисли су изрониле у свијет пјесничког дјела, током предромантизма и романтизма уздижући поезију, послјије спуштања на тле искуства и функције за вријеме просвјетитељства, у божанске сфере. Али трезвени, искуствени скептицизам Јована Стерије Поповића, како би рекао Стојан Новаковић,³⁶ ове исказе води на странпутице двосмилености, лажности (прикривања), страсти, злоупотреба, у додиру са сталним слабостима људског бића. И кад казује да се иза страсти и порока ипак крије анђела лице, закључак опомиње: „Ал је на земљи престао сушт бити род човечји” („Човек”). Пишући пјесме као трактате о људској природи, о природи савремене европске културе и историје свог народа, Стерија их је, сасвим неочекивано, називао милим чедом чувства и нудио их као жртву стријелама судбине које би биле уперене против Српства (поручујући „Нека Српство буде славно”): „Наглост, раздор и неслога, / Праотачке наше клетве / Нека у вас траже жртве, / Кад се њима род зарази”.³⁷ Подједнако одлучно, само с мање буке и патоса него романтичари, казује: „И тако су болне груди / Гди се чувство к песми буди, / И туга је певцу друга.”³⁸ Сасвим је неочекивано кад у својим записима, претходећи Змају, Костићу или Дису, пјесму потврђује као *снохватицу*, као нешто што се

³⁵ Даворје, књига друга/Ј. С. Поповић, Вршац, 2002, стр. 26, 28.

³⁶ Нав. дјело, стр. 111.

³⁷ Мојим песмама// Даворје, Вршац, 1992, стр. 15.

³⁸ Исто, стр. 16.

дешава „међу јавом и мед сно*м”: „Често сам ја у мисли тако удубљен, да песму коју би као у неком разстојанију певао, не примјечавам. Кад би се из мисли пробудио, долазила би ми иста песма на памет, и ја бих ју певао.”³⁹ А други пут додаје да је, иако изложен силним напорима и слабог тјелесног састава, понајвише здрав: „налазим причину у томе што ја готово непрестано, одећи или седећи, у глави певам. После највећег напрезања духа одма ми песма каква на памет долази.”⁴⁰

Даворје је дијелом пјесничка расправа, у основним идејама низа пјесама подударна са Стеријиним прозним коментарима друштвених прилика или националног менталитета, са неким темама козерија (нпр. мода) или исказима драмских јунака. Необично срећно нађено име збирке као да би потицало од средишње пјесме („Даворје на пољу Косову”), мада је највећим дијелом збирка заправо даворје (јадованке, тугованке) и над судбином српског народа и над човјеком уопште, над његовим усудом и његовом жалосном природом. Нема у српској традицији пјесничког дјела које би се с таквим интензитетом, и с таквом језичком енергијом усредсредило на негативне чиниоце људског бића (чак ни у Његоша, који искру божанског уздиже изнад „адских наслеђија”⁴¹): бијес, вражда, гњев, глупост, грабеж, дволичност, злоба, злост, завист, јед, клевета, коварство, ласка, лукавство, славољубље, навет, невјера, неправда, неслога, претворност, пакост, порок, раскош, раздор, себичност, страст, сујета (тштеславије), честољубје. Ни каталог невоља које прате човјека није сиромашан (смрт, скорб, горчина, напаст, туга, плач, беда), али је могући каталог врлина сведен на невино, чисто срце и добра дјела.

Стеријин пјеснички стил не иде у оном правцу који се усталио с романтизмом и одржао у доцнијим периодима, готово до данас, као стапање вегетативно-космичког и емотивно-рефлексивног свијета или пак као сликовито предочавање спољашње стварности. Стил *Даворја* је дијелом ослоњен на класичну традицију и њене типичне тропе, алегорију (нпр. живот: море, лађа), метафору, параболу, примјер, иронију, контраст/ парадокс/ оксиморон („трулежа усев”), или на општа мјеста („Промено света, шта је обичније, чешће од тебе!”). Алегорично-параболичне тропе прати врло изразита реторичност. С отвореним или потиснутим обраћањем, озбиљног тона, пјесме у језгру носе неко опште питање, усредсређујући се око смисла живота и судбине човјека на земљи, добра и зла. Ријетке су праве пјесничке слике као чулне трансформације предмета или идеја. Ако се појаве, усмјерене су редовно на јаке семантичке контрасте, до

³⁹ Календари; милобруке; афоризми; записке/ Јован С. Поповић, Вршац, 2003, стр. 167.

⁴⁰ Исто, стр. 168.

⁴¹ П. П. Његош: Луча микроkozма (Посвета), СКЗ, Београд, 1923, стр. 4, стих 88.

парадокса и оксиморона, евентуално у контакту с метафором („Ал у пр-сима свак' трулежа усев носи”⁴², „Главу од белог не сачува цвета”⁴²); није случајно томе блиска катехреза, спајајући неспојива подручја или барем подручја која не припадају истој семантичкој класи: јер „трулежа усев” је парадоксалан семантички спој, као и „бели цвет” старости (усјев је смисаоно повезан са растом и плодом а не са трулежом, као што и цвијет дозива младост и прољеће, а бијела коса старост и зиму). Смјело би се тврдити да Стеријин пјеснички говор почива на семантичким пукотинама, расјелинама, насталим на оксиморонским и хиперболично-саркастичним конструкцијама: „Бесна, адска неслого,/ Кћери адске змије,/ Гди би знала живити/ Да Србина није”, „Вопијући 'све сујета' / За сујетом тумарамо.”⁴³ Контраст и парадокс не потврђују само Стеријин антрополошки песимизам, већ врло често, најчешће, прелазе у критичко-сатиричну ријеч о сопственом народу (Србин „Тужи, ал' грехе поправит не мари,/ незгоди старој само лик је нов”⁴⁴). У истом лексичком оквиру магија језичке енергије стапа смисаоне колизије и смисаоне континуитете: нпр., поводом Душанова *Законика*, „Законодавца црв, законе мољци једу”⁴⁵; поводом судбине српских цркава: „Гди је светлио крст, оце урличу сада”⁴⁶ и кад констатије врлине, релативизује их објективно-скептичним тоном лишеним дилема („Најскупље цене ал' се губе злаци/ Гди не досеже влага ревности”⁴⁷).

Родољубиви пјесник је смисао своје поезије подредио синтагми „лечити род” и говорити роду истину. Морало га је тиштити сазнање о сопственом народу и човјеку уопште, све док покој није нашао у ништавилу гроба. Колико год је, обраћајући се савременицима, позивао на чисто срце и на добра дјела као вриједности које се могу изборити против пропадљивости, изгледа да је овај свијет напустио с великом раном, осјећајући се несхваћен и непризнат. Неће бити случајно што у надгробници пријатељу Димитрију Исајловићу говори да књиге и историја „ислужену добродетель” преузносе хвалом, док је за живота „будна (...) завист и злост”⁴⁸. Није случајно ни што се у пјесмама већ давно мртвим списатељима, Везилићу, Соларићу и Видаковићу, појављују синтагме „забвени гроб”, „ладност опака”, „код славе беславна” и „Народ љубивши презрен

---

⁴² Даворје, Вршац, 1992, стр. 72.

⁴³ Исто, стр. 86, 87.

⁴⁴ Даворје, књига друга, Вршац, 2003, стр. 16.

⁴⁵ Даворје, Вршац, 1992, стр. 88.

⁴⁶ Исто, стр. 88.

⁴⁷ Даворје, књига друга, Вршац, 2003, стр. 16.

⁴⁸ Даворје, Вршац, 1992, стр. 105.

бјеше сам”.⁴⁹ Објављујући поткрај живота *Даворје*, јадиковке над човјеком, над својим временом, српском и сопственом судбином, Стерија понавља стоичке идеале о животу лишеном жеље за славом, власти, новцем, гордошћу и раскоши, али лишеном и зла и подмуклости. Одбијајући ласкање у одама, додаће, „Моје је лечити род”, „Кој преза роду истину рећи,/ Худ је да народ учи”. У примјерима и судбинама Касандре и Лаокона, којима, упркос пророчком сазнању „идућка” (будућности), нико не вјерује (или их кажњава смрћу), видио је и судбину своје ријечи у српском народу („Моја тежња”⁵⁰).

---

⁴⁹ В., Даворје, књига друга, Вршац, 2003.

⁵⁰ Исто, стр.22-23.